

Povezanost partnerske navezanosti staršev z njihovimi vzgojnimi stili

Sabina Jurič*

Družinski inštitut Bližina, Celje, Slovenija

Povzetek: Stik med materjo in otrokom v najzgodnejšem obdobju posameznikovega razvoja se je pokazal kot pomemben prediktor ne samo otrokove prilagojenosti, osebnostnih predispozicij ter oblikovanja sposobnosti, temveč predstavlja prototip navezovanja medosebnih odnosov otroka s pomembnimi drugimi kasneje v življenju (Bowlby, 1975). Temelji navezanosti iz otroštva so tisti, na podlagi katerih si odrasli izbirajo potencialne partnerje, s katerimi ponovijo poznan vzorec navezanosti iz zgodnjega odnosa z materjo. V raziskavi nas je zanimalo, kako se navezanost dveh odraslih ljudi, starih od 30 do 60 let, katerih otroci obiskujejo deveti razred osnovne šole, povezuje z njihovim vzgojnim stilom. V raziskavi je sodelovalo 355 udeležencev iz osnovnih šol gorenjske in ljubljanske regije. Starše smo povabili k reševanju vprašalnika Doživljanja odnosov z bližnjimi oz. ECR-R (Fraley, Waller in Brennan, 2000). Otroci sodelujočih staršev so reševali Vprašalnik starševske avtoritete (Parental Authority Questionnaire for the Mother's and Father's Parenting Style; Buri, 1991). Predvidevali smo, da bodo starši, katerih odnos je varen (nizka izraženost anksioznosti in izogibanja v medsebojnem odnosu), v večji meri svoje otroke vzgajali avtoritativno kot starši, ki v medsebojnem odnosu doživljajo več anksioznosti in izogibanja. Predvidevali smo tudi, da bodo starši, ki svoje otroke vzgajajo pretežno avtoritarno, imeli visoko izražen faktor anksioznosti v medsebojnem odnosu. Rezultati so potrdili naša predvidevanja. Starši, ki imajo nizko izražena faktorja anksioznosti in izogibanja, svoje otroke vzgajajo v večji meri avtoritativno. Poleg tega so očetje, ki so imeli više izražen faktor anksioznosti, kar se odraža v strahu pred zapuščenostjo ter strahu pred nekompetentnostjo, v večji meri vzgajali svoje otroke avtoritarno kot očetje, katerih anksioznost je bila v manjši meri izražena. Povezanost med anksioznostjo v partnerskem odnosu in avtoritarno vzgojo se pri materah ni pokazala kot pomembna.

Ključne besede: navezanost, partnerski odnosi, vzgojni stili

The connection between adult partner attachment and parenting styles

Sabina Jurič*

Family Institut Bližina, Celje, Slovenia

Abstract: The child-mother relation in infancy was found very important not only as a predictor of a child's social adaptation, personality predisposition and capacity development, but also as a prototype of establishing contacts with others later in life (Bowlby, 1975). These early attachment bondings with the child's mother are the basis for all close relationships with potential partners later in life. The survey covers the attachment factors of two parents (30 to 60 years old) and their style of parenting their 14- to

---

*Naslov / Address: Sabina Jurič, univ. dipl. psih., Ulica Tončka Dežmana 2, Kranj, Slovenija, e-mail: sabina.juric@gmail.com

15-years-old adolescent. The participants were the primary school pupils of Gorenjska and Ljubljana regions. Adult attachment style was measured with Experience in Close Relationship Questionnaire - Revised (Fraley, Waller in Brennan, 2000). The children completed 30-item Parental Authority Questionnaire for the Mother's and Father's Parenting Style (Buri, 1991). We expected that the parents with low results in Anxiety and Avoidance were the ones who mostly used the authoritative parenting style compared to the parents with higher results of Anxiety and Avoidance in their relationship. The second hypothesis was that high results in Anxiety in parental relationship would mean a more authoritarian parenting style. The results confirmed our assumptions. Parents with a secure mutual relationship mainly raised their children in an authoritative manner with lots of warmth, support and appropriate borders. The second hypothesis was confirmed for fathers only. Fathers with high Anxiety in partner relationship (fear of abandonment, feelings of incompetency) mostly raised their children in an authoritarian manner. The authoritarian manner consists of many strict borders, a lot of control and obedience. The connection of Anxiety in partnership and authoritarian parenting style was not significant for mothers.

Key words: attachment, partnership, parenting styles

CC = 2840

Članek natančneje poveže medsebojne odnose med družinskimi člani ter pomen partnerskega odnosa med staršema pri iskanju stika z otrokom. Družina kot osnovna celica družbe ter zaledje posameznika, kjer le-ta lahko najde vse oz. je najbolj ranljiv že od otroštva, je lahko tudi v veliki meri tista, ki vpliva na uspešnost otroka, na njegovo samopodobo ter predvsem na odprtost otroka navzven v okolico (Jurič, 2006). Posameznikov razvoj je vedno vpet v cikel razvoja družine, ki mu tako predstavlja primarni kontekst (McGoldrick, 1988). V okviru sistemske teorije predstavlja družina socialni sistem, v katerem posameznik igra določeno vlogo. Zaradi interakcijskega značaja različnih vlog lahko doživljanje in zadovoljstvo z vlogo matere ali očeta pomembno oblikujejo odnos in ravnanje z njunimi otroki (Poljšak Škraban, 2002). Odnos staršev do otrok predstavlja stranski produkt notranjih napetosti ter ambivalentne drže staršev do samih sebe (Firestone in Catlett, 1999). Odrasli, ki imajo tako negativen odnos do samih sebe, otrokom ne morejo nuditi prave ljubezni in nežnosti, ne morejo empatično začitati otrokovih potreb, niti ne morejo otrokom nuditi moči in opore, ki bi jo potrebovali, da bi se počutili varne in zaščitene (Firestone in Catlett, 1999).

Način vzpostavljanja medsebojnih odnosov ter njihov pomen za posameznika znotraj družine opredeljuje pojem navezanosti, ki ga je uporabil psihoanalitik in biolog J. Bowlby (1969), ko je želel dokazati, kako pomembni so za vsakega človeka odnosi, ki jih vzpostavlja s svojimi bližnjimi. Bowlby (prav tam) je opazoval, kako intenziven stres otroci doživljajo, ko so ločeni od svojih staršev. Otrok je močno motiviran, da bi ob prekinitvi stika ponovno vzpostavil bližino s svojim staršem, ki mu omogoča varnost in zavetje. Ob prekinitvi stika s staršem otrok doživlja intenziven stres in želi starša priklicati (jok, aktivno iskanje starša), ko pa se starš vrne k otroku, se le-ta pomiri. Bowlby tako ugotavlja, da je jok in aktivno iskanje

skrbnika otrokova naravna reakcija ob izključni separacije od primarnega objekta, ki otroku nudi oporo, zaščito in skrb. V primeru, da se otrok nauči, da je skrbnik v bližini, da je odziven in bo zanj poskrbel, se počuti varnega, ljubljenega, raziskuje okolje ter navezuje socialne stike z drugimi (Bowlby, 1975). S starši bo otrok varno navezan. V primeru, da otroku skrbnik ni dosegljiv in se ne odziva na njegove klice po čustveni in fizični bližini, otrok doživlja intenzivno anksioznost, njegovo vedenje je inhibirano, žalosti in obup se lahko stopnjujeta v doživljanje depresije (Bowlby, 1973). Otroku bo razvil anksiozno, negotovo navezanost s skrbnikom. Že krajša ločitve od skrbnika ima za otroka posledice v obliki strahu pred zapuščenostjo, povečano iskanje fizičnega stika in tolažbe. Z izkušnjami spodbujanja, podpore, sodelovanja otroka s skrbnikom pa otrok doživlja občutek vrednosti, vero v dobronamernost drugih ter ustrezen model, po katerem bo lahko gradil svoje prihodnje odnose. V ugodnih družinskih razmerah se zgodnji miselni, vedenjski in tudi čustveni vzorci ohranjajo, otrokova osebnost pa postaja vse bolj strukturirana ter konsistentna pri soočanju z zahtevnejšimi razmerami, predvsem v primerih izgube, ločitve, zavrnitve (Bowlby, 1982).

Ob različnih odzivih skrbnika na otrokove potrebe le-ta svoj način komunikacije prilagodi vedenju skrbnika ter tako z njim ohranja fizično in emocionalno bližino. Avtorica Ainsworth s sodelavci (Ainsworth, Blehar, Waters in Wall, 1978) je s sistematičnim raziskovanjem vzorcev navezanosti med otrokom in skrbnikom ugotavljala individualne razlike v odzivanju otrok. Uporabila je tehniko Tuje situacije, kjer so v laboratorijskih pogojih opazovali reakcije 12-mesečnih otrok ob ločitvi in ponovni vzpostavitvi stika otrok in njihovih mater. Večina otrok je ob prekinitvi stika s skrbnikom protestirala, aktivno iskala ponovni stik in ob vrnitvi skrbnika dala pobudo za fizičen stik. Te otroke je opredelila kot varno navezane s skrbnikom, kar je posledica konsistentnega odziva skrbnika na otrokove potrebe. Približno petina otrok je ob ločitvi od skrbnika doživljala izjemen stres, ni veliko raziskovala okolja, ob vrnitvi skrbnika pa so bili ti otroci zaskbljeni, pasivni in jezni. Ti otroci razvijejo anksiozno-zavračujočo navezanost s skrbnikom, ki je posledica nekonsistentnega in nekontinuiranega odzivanja skrbnika na otrokove potrebe. Nekonsistentnost odzivanja otroka prisili, da svoje potrebe potencirano izraža ter s tem poveča možnost odziva skrbnika. Izogibajoče navezani otroci niso pozorni na odhod oz. ponoven prihod skrbnika, aktivno se izogibajo stiku s skrbnikom, osredotočajo se na okolico. Omenjena navezanost se razvije kot posledica neodzivnosti skrbnika na otrokove potrebe, zato jih otrok postopno ne izraža več (Ainsworth idr., 1978).

Otrok na podlagi ponavljajočih se interakcij s skrbnikom oblikuje t.i. notranje modele navezanosti (Bowlby, 1973), to so kognitivno-afektivni konstrukti, ki vsebujejo pričakovanja o sebi, skrbniku in samem odnosu med njima. Delovni model, ki ga otrok razvije na podlagi odzivnosti skrbnika in kvalitete medsebojne interakcije s skrbnikom, otroku omogoča, da se nauči, ali se figura navezanosti običajno odzove na potrebo po varnosti in podpori ali ne (Bartholomew in Horowitz, 1991). Od odgovora na to vprašanje je odvisno, v kolikšni meri bo otrok razvil pozitivno,

stabilno in realistično identiteto (Diehl, Elnick, Bourbeau in Labouvie-Vief, 1998). Delovne reprezentacije navezanosti delujejo brez nadzora zavesti, vodijo vedenje v odnosu do skrbnikov, vplivajo na pričakovanja, strategije in vedenje v kasnejših odnosih (Crowell in Treboux, 1995).

Teorija nevezanosti je nastala z namenom, da pojasni čustveno vez med otrokom in njegovim skrbnikom, vendar je Bowlby (1975) poudaril, da gre za pomembno komponento čustvenega doživljanja, ki spremlja posameznika celo življenje. Z odraslo navezanostjo sta se podrobneje ukvarjala avtorja Hazan in Shaver (1987), ki sta opazila, da tudi romantični odnosi dveh odraslih ljudi služijo podobnim funkcijam kot v otrokovi rani mladosti (za zadovoljevanje potreb po čustveni opori in varnosti). Tudi dinamika odnosa dveh odraslih ljudi temelji na osnovi navezanosti otroka in skrbnika (odrasel išče figuro navezanosti v stresu, z bližino in odzivnostjo drugega doživi občutek varnosti, pomemben drugi odraslemu predstavlja varno bazo za raziskovanje okolja, drugega uporablja za medsebojno izmenjavanje odkritij, z njim je vpet v intimne in telesne stike, z njim izraža vzajemno navdušenje, se vključuje v »otroški«*»*govor ...). Pomembne razlike med otroško navezanostjo in navezanostjo v odraslosti naj bi bile tako v vzajemnosti odrasle navezanosti (partnerja si izmenjujeta vlogi nudenja in iskanja skrbi), težnji odraslega po vzbujanju kapacitet za obvladovanje izzivov drugega ter spolnosti, ki predstavlja drugačen motiv iskanja bližine drugega kot v otroštvu. Hazan in Shaver (prav tam) sta opisala tri različne kategorije vedenja, mišljenja in čustvovanja za ohranjanje občutka varnosti v odraslih partnerskih odnosih. Varno navezani odrasli si želijo intimnosti, ne želijo biti odvisni od drugega, zanje je značilna vzajemnost ter zaupanje. Izogibajoče navezani odrasli se bojijo medsebojne odvisnosti, zanje je značilno nezaupanje, izogibanje socialnim kontaktom ter navidezna samozadostnost. Pri anksiozno-zavračujočih odraslih pa je izražena prekomerna težnja po zlitju z drugim, močno imajo izražen strah pred zavrnitvijo, skrbi jih, da niso dovolj ljubljeni s strani partnerja, se hitro vznemirijo v primeru, da dobijo občutek, da se jim partner umika ter si želijo več intimnosti kot ostali (Crowell in Treboux, 1995; Hazan in Shaver, 1994).

V devetdesetih letih je formulacija različnih stilov navezanosti avtorjev Hazana in Shaverja naletela na več kritik. Avtorici Bartholomew in Horowitz (Bartholomew, 1990; Bartholomew in Horowitz, 1991) ugotavljata, da se lahko posamezniki vedejo izogibajoče zaradi različnih razlogov. Anksiozno-izogibajoči posamezniki se izogibajo stikom zaradi strahu pred zavrnitvijo, medtem ko se zavračujoče-izogibajoči izogibajo tesni povezanosti z drugim zaradi želje po ohranitvi občutka neodvisnosti (Bartholomew in Shaver, 1998). Bartholomewjeva je predlagala nov model navezanosti v odraslosti, ki razlikuje dva delovna modela posameznika (model sebe in model drugega). Tako model sebe kot model drugega je bil opredeljen na kontinuumu od pozitivnega k negativnemu, s čimer dobimo štiri glavne stile navezanosti (varen, preokupiran, anksiozno-izogibajoč in zavračujoče-izogibajoč). Pozitiven model sebe predstavlja stopnjo internaliziranega občutka lastne vrednosti posameznika, ki ni odvisna od zunanje pohvale, medtem ko je pozitiven vidik modela drugega

opredeljen kot splošno pričakovanje o dosegljivosti in opori s strani pomembnih drugih (Bartholomew, 1993). Varna navezanost odraslega pomeni ponotranjen pozitiven model sebe in pozitiven model drugega. Ti odrasli nimajo težav s čustvenim zblizanjem s partnerjem, jih ne skrbi partnerjeva zavrnitev, ne dvomijo v sprejetost s strani partnerja ... Preokupiran stil navezanosti opredeljuje negativen model sebe in pozitiven model drugega. Odrasli so v medosebnih odnosih v veliki meri odvisni od partnerja, imajo občutek ne vrednosti, želijo si popolne čustvene bližine z drugim. Anksiozno-izogibajoč stil navezanosti v odraslosti opredeljuje negativen model sebe ter drugega. Ti odrasli si sicer želijo čustveno tesen odnos, vendar zelo težko zaupajo drugemu človeku. Pri njih prevladuje strah pred zavrnitvijo, zato v odnosu ostajajo hladni. Zavračujoče-izogibajoče navezani odrasli imajo ponotranjen pozitivni model sebe in negativni model drugega. Ti odrasli se dobro počutijo, ko niso navezani na nikogar, do drugih so nezaupljivi, pričakujejo zavrnitev, zato so raje neodvisni ter samozadostni (Bartholomew in Horowitz, 1991).

Pomembno omejitev modela kategorij navezanosti v odraslosti je odkrilo več avtorjev (Brennan, Clark in Shaver, 1998; Shaver in Clark, 1994) ki so ugotovili, da se ocene varnega in izogibajočega stila pomembno bolj negativno povezujejo kot ocene varnega in anksioznega stila. Ugotovitev je postavila pod vprašaj veljavnost kategoričnega modela navezanosti v odraslosti in postavila alternativo v dimenzionalni opredelitvi navezanosti (Griffin in Bartholomew, 1994). Avtorji so iz različnih instrumentov za merjenje navezanosti izločili več postavk, jih aplicirali na velikem številu udeležencev ter ugotovili, da se razlike v odrasli navezanosti razporejajo znotraj dimenzij anksioznosti (nanaša se na posameznikov strah pred zapuščenostjo, ki je pomembna pri regulaciji emocij) in izogibanja (ki se nanaša na odpor pred bližino in odvisnostjo od drugih ter je odvisna od vedenja posameznika) (Brennan idr., 1998). Model se empirično ujema z modelom sebe in drugega avtoric Bartholomew in Horowitz (1991), torej varno navezani odrasli v partnerskem odnosu doživljajo nizek nivo anksioznosti in izogibanja, preokupirano navezani odrasli imajo visoko izraženo anksioznost ter nizko izogibanje odnosom, anksiozno-izogibajoče navezani odrasli imajo močno poudarjeni dimenziji anksioznosti in izogibanja, medtem ko zavračujoče-izogibajoči posamezniki doživljajo nizko anksioznost ter visoko izogibanje v medsebojnih odnosih (Brennan in Shaver, 1995; Tomec, 2005).

Pri odraslem se tako navezanost kaže predvsem kot čustvena odzivnost, sposobnost začititi, ozavestiti, regulirati in prepoznati posamezna čustva pri drugem ter sposobnost empatije (Hazan in Shaver, 1987; Kompan Erzar, 2006). Izbira partnerja, v katerega se posameznik zaljubi, je v veliki meri pogojena ravno s stilom navezanosti, saj bo način, na katerega bo odrasel vzpostavljajal intimen odnos, spominjal na način, kakršnega je kot otrok uporabil pri ohranjanju stika z materjo (Pines, 1999). Gre za iskanje romantične podobe zgodnjega odnosa s starši, v katerem je otrok starše idealiziral. V primeru, da starši do otroka niso bili ljubeči, se je otrok prilagodil staršem v tolikšni meri, da je pri sebi lahko ohranil sliko idealnega starša.

Anksiozna navezanost se prenaša s staršev na njihove otroke, z njih na njihove potomce ravno s tem, da staršem in njihovim otrokom prepreči stik z njihovimi najnežnejšimi in najboljčutljivejšimi občutki ter potrebami. Zaradi razvitih obrambnih mehanizmov, ki ljudi ščitijo pred lastno ranljivostjo, se le-ti ne morejo pristno odzvati na potrebe in čustva svojih otrok, kar pa povzroči, da ta čustva ostajajo tudi za otroke nedostopna (Erdman in Caffery, 2003; Gostečnik, 2004). Odrasli lahko s trudom in razumom presežejo svojo izkušnjo anksiozne navezanosti tako, da govorijo o svojem nesrečnem otroštvu, ter razumejo vedenje svojih staršev (Erdman in Caffery, 2003). Tako ozavestijo ter preoblikujejo prvotno nezavedni program dojemanja sebe in drugih na podlagi temeljnega afekta zgodnjih odnosov v družini (Gostečnik, 2004).

Navezanost staršev se kaže tudi pri vzgoji njihovih otrok, saj daje starševstvo možnost opazovati, doživljati, se zanimati in prepoznati emocije pri sebi in svojih otrocih. Starši tako ob odraščajočem otroku lahko razmišljajo o svojih afektivnih izkušnjah in otroka ob tem spodbujajo, da samostojno rešuje emocionalne zaplete ter se avtonomno sooča s stresom (Bowlby, 1982). Interakcije staršev z otrokom, njihovo vedenje ter odzivanje nanj imenujemo vzgoja. Vzgojni stil predstavlja splošen, dokaj stalen vpliv staršev na otroka, s katerim ga vodijo do socializacije (Coloroso, 1996). Študije kažejo, da se starši v različnih situacijah vedejo konsistentno, vendar pa značilnost situacije vpliva na količino emocionalne topline in vodenja, ki ga starši pokažejo. Varno navezani starši tako predstavljajo svojemu otroku bolj konsistenten model kot anksiozno navezani starši (Metsapelto, Pulkkinen in Poikkeus, 2001).

Najpomembnejši komponenti, s katerimi lahko opredelimo vzgojni stil staršev, lahko opišemo kot:

- *čustveno toplino (ljubezen)* nasproti hladnosti (sovražnosti) (Maccoby in Martin, 1983), tudi odzivnost (Firestone, 1990);
- *nadzor, kontrola* nasproti svobodi (minimalnemu nadzoru) (Maccoby in Martin, 1983), tudi zahtevnost staršev (Firestone, 1990).

Nekateri avtorji v samo klasifikacijo vzgojnih stilov vključujejo tudi komponento t.i. psihološke kontrole, s katero lahko opredelimo starševski odnos do otroka. Le-ti se lahko v odnos z otrokom pretirano vpletajo oz. so pretirano odmaknjeni (Barber, 1996).

Vzgojne stile starševstva bi lahko v grobem delili na tri skupine (Baumrind, 1971; Baumrind, 1996; Buri, 1991; Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts in Fraleigh, 1987) in sicer na:

Permisivni vzgojni stil staršev

Gre za starše, ki zelo malo kontrolirajo svoje otroke oz. redko uporabljajo kazen kot obliko nadzora otrokovega vedenja. Permisivni starši zmotno lahko pri otroku

povzročijo občutek, da lahko stvari dosežejo brez truda (de Knop, 1992). Permisivni starši nimajo veliko zahtev, med njimi ter njihovimi otroci vlada emocionalna distanca, njihovi otroci so nezreli (Trice, 2002). Otroci so izven dosega svojih staršev do njih povsem indiferentni (Bowlby, 1969). Novejše raziskave (Firestone, 1990; Lamborn, Mounts, Steinberg in Dornbusch, 1991; Steinberg, Lamborn, Darling, Mounts in Dornbusch, 1994) klasifikacijo treh vzgojnih stilov razdelijo na štiri vzgojne stile, in sicer tako, da permisivni vzgojni stil razdelijo naprej na popustljivi vzgojni stil ter na zanemarjajoči vzgojni stil.

Popustljivi vzgojni stil starševstva je tisti, pri katerem starši od otrok ne zahtevajo veliko, polni so razumevanja, na otroke so močno navezani in jih razvajajo. Razvajajoči starši imajo visoko izraženo toplino, sprejemanje ter pomanjkanje kontrole pri svojih otrocih, verjamejo v zaupanje in demokracijo glede odnosa s svojimi otroki. Njihovi otroci so sicer pozitivno usmerjeni, vitalni, manjka pa jim odgovornosti do soljudi in samozaupanja. Ravno tako so nagnjeni k agresivnosti (Lamborn idr., 1991).

Zanemarjajoči vzgojni stil je stil, pri katerem so starši prezaposleni in se za otroka in njegove dejavnosti premalo zanimajo. Zanemarjajoči starši imajo najnižje od vseh vzgojnih stilov izraženi komponenti sprejemanja ter kontrole otroka. Gre za tiste starše, ki bi se radi v določeni meri izognili svoji starševski dolžnosti. Izogibajo se dvosmerni komunikaciji ter zato manj zaznavajo čustva in stališča lastnih otrok (Lamborn idr., 1991). Otrokom zato večkrat manjka koncentracije, težko obvladajo svoja čustva in impulze. Primanjkuje jim zanimanja za šolo, zatekajo se k uživanju nedovoljenih drog (Fontana, 1995).

Avtoritarni vzgojni stil staršev

Ti starši nad svojimi otroci uveljavljajo moč in nadzor, delujejo brez topline in dvosmerne komunikacije, držijo se absolutnih standardov, od otrok zahtevajo spoštovanje avtoritete, tradicije ter trdo delo (Fontana, 1995). Avtoritarni starši od svojih otrok pričakujejo, da so odprti za njihovo vodenje. Njihovi otroci nanje niso varno navezani, od starševskega nasveta so povsem odvisni. V odraslosti oz. ko se otroci avtoritarnih staršev uspejo iztrgati iz starševske kontrole, svoje starše zavračajo (Trice, 2002). Avtoritarni starši se redko vpletajo v otrokove dejavnosti, s čimer otroku povzročijo veliko stresa in anksioznosti, saj otrok nikoli ne dobi ustrezne podpore ter spodbude za svoje vedenje (de Knop, 1992). Avtoritarni starši zahtevajo ubogljivost, strogo uveljavljajo svojo avtoriteto, so si s svojimi otroci manj blizu ter se z njimi manj odkrito pogovarjajo. V večini primerov so preveč kritični ter tako z dosežki svojih otrok največkrat niso zadovoljni. Otroci avtoritarnih staršev so pogosto umaknjeni vase, manjka jim spontanosti. Dekleta so v večji meri odvisna in neambiciozna, medtem ko so fantje nagnjeni k agresivnosti (Lamborn idr., 1991). Otroci avtoritarnih staršev so velikokrat neprijazni, nepripravljeni sodelovati, nezainteresirani ter v večji meri prestopniški (Baumrind, 1971).

Avtoritativni vzgojni stil staršev

Ti starši imajo do svojih otrok topel in čustven odnos, jih spodbujajo pri izražanju mnenj in občutij. Imajo visoko izraženo tako starševsko toplino kot kontrolo, spodbujajo komunikacijo otrok – starši (Buri, 1989). Starši svoje odločitve pojasnjujejo, njihova disciplina pa je prežeta s toplino, fleksibilnostjo ter odkritostjo. Predvsem pomembno je dogovarjanje, odprti pogovori med starši in njihovimi otroci ter s tem pomoč otroku, da začne sam presojsati, si oblikuje lastna stališča ter reagira zrelo v primeru medsebojnih konfliktov (Baumrind, 1971). Gre za tiste starše, ki vsebujejo vse pomembne komponente starševstva – sprejemajo otroka, mu predstavljajo model, pričakujejo določene dosežke, ga bodisi nagradijo/kaznujejo in so pri usmerjanju otroka direktni. Pomembno je, da avtoritativni starši otroku posvečajo dovolj pozornosti, da raste v prijetni družinski klimi, ki mu omogoča redno izpopolnjevanje svojih sposobnosti (Fontana, 1995). Avtoritativen stil vzgoje vodi do neodvisnosti otrok, le-ti so samozavestni, do vrstnikov prijazni, s starši radi sodelujejo, njihova motivacija je izražena v večji meri kot pri otrocih drugih vzgojnih stilov (Lamborn idr., 1991). Ravno tako je avtoritativni vzgojni slog povezan z boljšimi akademskimi dosežki otrok, večjo kompetentnostjo, avtonomijo in bolj pozitivno samopodobo. Pri otrocih iz avtoritativnih družin je tudi manj deviantnosti in več konstruktivne orientiranosti k vrstnikom (Smetana, 1995).

Bolj kot sama dejstva o starših je pomembno, kako starše otroci dojemajo (Poljšak Škraban, 2002). Raziskave kažejo, da so otroci, ki so svoje starše označili kot avtoritativne, dosegli najvišje rezultate v samozaupanju, orientiranosti k delu in socialnih veščinah, medtem ko so imeli problemsko vedenje v najmanjši meri izraženo (Steinberg idr., 1994). Ravno obratno velja za otroke, ki jih starši zanemarjajo (v šoli dosegajo slabe rezultate, niso orientirani k delu, medtem ko so v veliki meri izpostavljeni stresu, ki se jim odraža tako v obliki psiholoških kot somatskih motenj ter so v največji meri prestopniški). Otroci, ki svoje starše opisujejo kot avtoritarne, imajo visoko izraženo komponento ubogljivosti ter konformnosti starševskim standardom ter relativno nizko samopodobo, nizko samozaupanje in socialno kompetentnost, ter so v primerjavi z mladostniki iz drugih družin v najmanjši meri predani uporabi nedovoljenih substanc (Steinberg idr., prav tam). Otroci, katerih starši so popustljivi, v veliki meri kažejo svojo veliko samozavest, ki pa je povezana tudi z visoko uporabo nedovoljenih drog, zanemarjanje šole ter slabšim šolskim uspehom (Lamborn idr., 1991).

Pri vzgoji otrok sta pomembna oba starša. Raziskave kažejo predvsem velik pomen očeta v vzgoji razvoja osebnosti, emocionalne stabilnosti, psihičnega zadovoljstva, nizki izraženosti delikventnosti, agresije, odvisnosti ter psihičnih motenj otroka (Amato, 1998; Barnes, 1984; Greenberger in Chen, 1996; Paley, Conger in Harold, 2000). Kljub različnosti starševskih vlog je za pravilno identificirajo otroka s svojim spolom bistvenega pomena sprejemanje vloge lastnega spola pri starših

samih, saj s tem otroku omogočijo model za odraščanje in identifikacijo s svojo spolno vlogo (Lidz, 1983). Za zdrav razvoj otroka je pomembno zaveznitvo med starši in s tem skladnost vzgojnih postopkov očetov in mater, sprejemanje starševskih lastnih spolnih vlog ter sama razmejitev med generacijama (Kompan Erzar, 2003). Starša pri zadovoljevanju svojih potreb ne smeta postati odvisna od otrok, temveč morata najti oporo drug v drugem. Velikokrat se pri ločenih starših oz. v družinah, kjer je zaveznitvo med starši šibko, pojavi vez med otrokom in staršem, ki želi drugemu staršu odvzeti moč pri vzgoji otroka (Fontana, 1995). Problem predstavljajo tudi razširjene družine, predvsem takrat, ko se vzgojni stil staršev ne ujema z vzgojo starih staršev. Pri tem gre največkrat za problem staršev, ki se še nista uspela diferencirati od svojih primarnih družin (Kompan Erzar, 2006; Stierlin in Weber, 1989).

Odraščanje mladostnika lahko spremljajo težave v šoli, prekomerno uživanje alkohola in drog, nasilje in težave z zakonom; lahko pa gre tudi za povsem mirno obdobje brez tovrstnih težav (Zupančič, 2000). Prehod iz otroštva v mladostništvo za družino pomeni temeljito rekonstrukcijo medsebojnih odnosov znotraj družine (Kompan Erzar, 2006). Če starša nista uspela razviti varnega medsebojnega odnosa, lahko na osamosvajanje mladostnika reagirata s pretirano kontrolo ali pa s popolno opustitvijo kontrole. Funkcionalni družinski sistem dopusti, da se družinske vezi v času mladostništva razrahljajo v tolikšni meri, da vanje lahko vstopijo mladostnikove pridobljene sposobnosti samostojnega razmišljanja, čustvovanja in razumevanja sveta, nov način delovanja mladostnika pa istočasno ne ogrozijo zaupanja ter povezanosti med njim in starši (Kompan Erzar, 2006).

Zaradi pogostih razlik v vzgojnih stilih staršev do mladostnika je pomembno, da se pri raziskovanju osredotočimo na videnje vsakega starša posebej. Raziskava povezanosti romantične navezanosti mladostnikov v partnerstvu ter odnosa mladostnikov do svojih staršev (Žuvela, 2004) je pokazala, da so varno navezani posamezniki svojega očeta označevali kot odzivnega. Oba starša naj bi imela do njih realna pričakovanja in zahteve, mladostnika sta podpirala pri doseganju svoje samostojnosti. Izogibajoče navezani mladostniki so svojega očeta označili kot odtujenega, neodzivnega, z veliko zahtev, kontrole in prezira do otroka. Tudi mati le-teh je imela visoko izraženo kontrolo in zahteve do otroka (Žuvela, prav tam). Raziskava povezanosti stila navezanosti in prestave o starših (Levy, Blatt in Shaver, 1998) je pokazala, da so varno navezani otroci svoje starše dojemali kot dostopne, odzivne in občutljive na čustva mladostnika. Anksiozno-izogibajoče navezani mladostniki pa so svoje starše dojemali kot zavračajoče, vzvišene in nedostopne, preokupirano navezani kot preokupirane s svojimi potrebami in željami, anksiozne, vsiljive, nekonsistentne, zavračajoče-izogibajoče navezani mladostniki pa kot depresivne, zlorablajoče (Belsky in Cassidy, 1994). Raziskave (Muris, Meesters in Van den Berg, 2003), ki so se ukvarjale s povezavo vzgojnega stila staršev ter njunega stila navezanosti, so ugotovile, da starši, ki otroke zavračajo oz. so zaradi njih preprežani v skrbeh, imajo otroke z višjim nivojem izražanja zaskrbljenosti. Izogibajoči in anksiozno-zavračajoče navezani otroci so pokazali višji nivo zaskrbljenosti kot varno navezani.

Rezultati podpirajo tezo, da je vzgoja staršev povezana z izražanjem anksioznosti pri starših (Muris, Meesters, Merckelbach in Hülsebeck, 2000). Raziskave mladih odraslih kažejo, da se izogibajoča navezanost povezuje s strahom pri vzgoji otrok (Rholes, Simpson in Friedman, 2006), z občutki nekompetentnosti in stroge discipline pri vzgoji. Izogibajoče navezani starši od svojih otrok posledično pričakujejo nesamostojnost, čustveno labilnost ter slabšo odzivnost (Rholes, Simpson in Blakely, 1995). Matere, ki so na svoje partnerje izogibajoče navezane, so do svojih otrok bolj umaknjene, jim izkazujejo manj opore in zaščite, starševstvo doživljajo zelo stresno (Rholes, Simpson, Blakely, Lanigan in Allen, 1997). Raziskave, ki so izogibajoče posameznike delile na anksiozno-izogibavajoče in zavračujoče-izogibajoče (Bartholomew, 1990) ugotavljajo, da obe izogibajoči navezanosti povezuje strah pred starševstvom, stres in pomanjkanje smisla v starševstvu (Rholes idr., 2006).

Kljub ugotovitvam o pomembnosti starševske odrasle navezanosti, ki se odraža tudi pri vzgoji njenih otrok, pa moramo poudariti, da je socialni razvoj človeka (z vidika navezanosti, empatije, socialnih kompetenc) izredno kompleksno opredeljen in definiran. Otrokov razvoj določajo tako genotipske značilnosti (podedovan genetski zapis) kot prevladujoči okoljski vplivi (ki se odražajo v fenotipski variabilnosti med posamezniki) (Plomin, 1994). Dihotomnost opredelitve genetskih oz. okoljskih vplivov na razvoj človeka zamenjujejo različni interakcijski modeli omenjenih genetskih in okoljskih komponent. Kapacitete človekovega tipičnega vedenja in učenja so tako biološko determinirane kot tudi psihosocialno podprte (Gottlieb, 1997). Več desetletij intenzivnega raziskovanja variabilnosti v dimenzijah navezanosti je avtorje privedlo do več poudarkov: sama navezanost otroka naj bi bila po eni strani odvisna od materinega vedenja do otroka oz. po drugi strani zgolj produkt individualnih razlik v podedovanem temperamentu otroka ter njegovi čustveni odzivnosti na stresne situacije v okolju (Finkel in Matheny, 2000). Belsky (1997) povzema rezultate različnih študij in meni, da so otroci zaradi različno podedovanih lastnosti temperamenta, ki ga opredeljuje glede na evlucijsko teorijo, različno dovzetni na vplive okolja tudi v najzgodnejšem obdobju. Tako imajo določeni otroci zaradi prirojenih značilnosti temperamenta visoko predispozicijo za razvoj določene navezanosti ne glede na samo senzitivnost in odzivnost staršev nanje. Medtem pa so lahko drugi otroci veliko bolj dovzetni za način nege, ki jo dobijo od starša in na podlagi tega oblikujejo stil navezanosti, ki mu sledijo tudi v odraslosti.

V naši raziskavi smo skušali osvetliti povezanost odrasle navezanosti staršev z vzgojo njihovih otrok. Raziskave so pokazale (Belsky in Cassidy, 1994; Levy idr., 1998; Muris idr., 2003; Rholes idr., 1995; Stierlin in Weber, 1989; Žuvela, 2004) da se anksiozna navezanost staršev povezuje s čustveno distanco, strogostjo in nedostopnostjo staršev. Avtoritativno starševstvo z veliko sprejemanja, medsebojne topline in prave diferenciacije znotraj družinskih članov pa se povezuje s starši, ki imajo varen in zaupanja poln odnos (nizko izražena anksioznost in izogibanje).

Raziskava se je osredotočila predvsem na avtoritativni vzgojni stil, za katerega smo predpostavljali, da se bo povezoval z nizko izraženo anksioznostjo tako anksioznosti kot

izogibanja (hipoteza 1). V drugi hipotezi smo predvidevali, da se bo avtoritarna vzgoja, za katero je značilna strogost, čustvena distanca ter nedostopnosti staršev povezovala z višje izraženim faktorjem anksioznosti v partnerskem odnosu staršev.

Metoda

Udeleženci

K sodelovanju je bilo povabljenih 1221 udeležencev (devetošolci iz osnovnih šol gorenjske in ljubljanske regije). K sodelovanju je pristalo 355 devetošolcev z njihovimi družinami, kar zajema 29 % celotnega vzorca. Od tega je bilo 165 fantov, 190 deklet, starih od 13 do 15,5 let. Sodelovali so mladostniki 23 osnovnih šol, skupaj z njihovimi starši. K sodelovanju smo povabili devetošolca/ko ter oba njena/njegova starša oz. skrbnika.

V raziskavi je sodelovalo 257 očetov (72,5 % vseh povabljenih očetov). Večina (89,5 %) jih je bila stara od 31 do 50 let. V večini so imeli srednješolsko, poklicno ali univerzitetno izobrazbo. Večina (86 %) je bila poročenih.

Sodelovalo je tudi 281 mater (79,5 % vseh povabljenih mater). Večina (96 %) je bila stara od 31 do 50 let. V večini so imele matere srednješolsko oz. univerzitetno izobrazbo. Večina (81 %) je bila poročenih.

Kot veljavni rezultati so bili upoštevani tudi vprašalniki, ki jih je rešil/a mladostnik/ca in le eden od staršev.

Pripomočki

Vprašalnik za devetošolce je bil sestavljen iz dveh delov. Prvi del je zajemal demografske podatke (spol, starost ter število bratov/sester). Drugi del je predstavljal Vprašalnik starševske avtoritete PAQ (Buri, 1991), iz katerega dobimo tri prevladujoče vzgojne stile (avtoritativni, avtoritarni in permisivni) za vsakega od staršev posebej.

Vprašalnik starševske avtoritete (Parental Authority Questionnaire for the Mother's and Father's Parenting Style); avtor J. R. Buri (1991). Slovensko verzijo vprašalnika je pripravila prevajalka z jezikovno izobrazbo in izkušnjami s prevajanjem psiholoških besedil. Primerjali smo jo z obstoječim slovenskim prevodom vprašalnika (Gorenc, 2004). Pri usklajevanju in prirejanju slovenskih verzij je sodelovala prevajalka z ustrezno podiplomsko izobrazbo s področja prihoterapije, katere prvi tuj jezik je angleščina in ima ustrezno jezikovno izobrazbo. Vprašalnik izmeri, v kolikšni meri je vsak od treh vzgojnih stilov – permisivni, avtoritarni in avtoritativni – značilen za starše odgovarjajočega mladostnika. V originalni obliki so postavke ocenjevali otroci (vprašalnik je primeren za vse starosti otrok) posebej za mamo in posebej za očeta, tako da je bilo možno izračunati vsoto točk za permisiven,

avtoritativen in avtoritaren vzgojni stil za vsakega starša posebej. Rezultat na vsaki lestvici se lahko nahaja v razponu od 10 do 50. Višji kot je dobljen rezultat za vsako dimenzijo vzgoje, bolj naj bi se starši približali določenemu prototipu vzgoje. Buri (1991) je poročal o sprejemljivi test-retest zanesljivosti vprašalnika PAQ (zanesljivost po dveh tednih je variirala od 0,77 do 0,92) in notranji zanesljivosti vprašalnika (alfa koeficient je variiral od 0,74 do 0,85). Gorenc (2004) poroča o zanesljivosti vprašalnika PAQ na slovenski populaciji (koeficient alfa je znašal za permisivnost 0,52, za avtoritarnost 0,75 in za avtoritativnost 0,80). Rezultati zanesljivosti v naši raziskavi so pokazali naslednje rezultate pri vzgoji očeta: $\alpha = 0,62$ za permisivnost, $\alpha = 0,79$ za avtoritarnost in $\alpha = 0,78$ za avtoritativnost; pri vzgoji matere pa: $\alpha = 0,68$ za permisivnost, $\alpha = 0,77$ za avtoritarnost in $\alpha = 0,77$ za avtoritativnost.

Starše smo prosili za reševanje vprašalnika *Doživljanje odnosov z bližnjimi* ECR-R (Fralej in Waller, 1998; Fraley idr., 2000). Na začetku so dali nekaj demografskih podatkov (starost, izobrazbo ter stan), sledil je Vprašalnik doživljanja odnosov z bližnjimi. Vprašalnik ECR-R (The Experience in Close Relationships-Revised) je sestavljen iz 36 postavk, katere se vrednotijo na 7-stopenjski Likertovi lestvici (1 – sploh ne drži, 7 – povsem drži). Postavke predstavljajo dva faktorja, in sicer faktor anksioznosti, ki zajema 18 postavk, ter faktor izogibanja, ki je ravno tako sestavljen iz 18 postavk. Vprašalnik ECR-R predstavlja popravljeno verzijo vprašalnika ECR (Experience in Close Relationships; Brennan idr., 1998), ki je nastal s pomočjo teorije odgovora na postavko. Postavke za oba vprašalnika so bile izbrane iz istega nabora postavk. Pri obeh vprašalnikih imamo dva faktorja, ki merita individualne razlike v navezanosti. Anksioznost predstavlja razsežnost zaupanja oz. nezaupanja v partnerjevo dosegljivost in odzivnost. Izogibanje pa ugotavlja, v kolikšni meri se počutimo varne, če smo drugemu čustveno blizu in smo od drugega odvisni. Prevajanje vprašalnika v slovenščino je potekalo s pomočjo treh neodvisnih prevajalcev, dva od njih sta imela jezikovno izobrazbo. Njihov prvi tuj jezik je angleščina, materni pa slovenščina. Pri usklajevanju in prirejanju slovenskih verzij je sodelovala prevajalka z ustrezno podiplomsko izobrazbo iz področja psihoterapije.

Zanesljivost vprašalnika ECR-R se je pri test-retest situaciji pokazala kot zelo visoka (α za faktor anksioznosti je znašal 0,94 ter 0,95 za faktor izogibanja (Fralej idr., 2000). Zanesljivost ECR-R se je pokazala kot zelo dobra: Cronbachov α je znašal 0,94 za izogibanje ter 0,91 za anksioznost, notranja konsistentnost pa je znašala 0,94 za izogibanje in 0,93 za anksioznost (Brennan idr., 1998).

Brennan s sodelavci (1998) ugotavlja, da je vprašalnik ECR-R primerljiv s kategorično delitvijo tipov navezanosti (Bartholomew in Horowitz, 1991; Griffin in Bartholomew, 1994). Anksioznost se tako ujema z Bartholomewejevo dimenzijo zaznavanja sebe, medtem ko se dimenzija izogibanja ujema z Bartholomewejevo dimenzijo zaznavanja drugih. Povprečna vrednost pri vprašalniku ECR-R je 2,93 za faktor izogibanja ($SD = 1,15$) in 3,46 za faktor anksioznosti ($SD = 1,10$) na normativnem vzorcu ($N = 1085$) udeležencev (Fralej idr., 2000). Zanesljivost pri faktorju anksioznosti znaša $\alpha = 0,91$ in pri faktorju izogibanja $\alpha = 0,92$ (Brennan idr., 1998;

Fraley idr., 2000). Zanesljivost (koeficient alfa) v naši raziskavi je znašala 0,85 za anksioznost očetov in 0,89 za izogibanje očetov; pri materah pa 0,85 za anksioznost in 0,89 za izogibanje.

Postopek

Udeleženci so vprašalnik reševali doma, ravno tako njihovi starši. Starše, ki se z udeležbo njihovih otrok v raziskavi niso strinjali, smo prosili, da vrnejo prazne vprašalnike raziskovalki. Vsak udeleženec je dobil kuverto, v kateri so bili trije sklopi vprašalnikov (zanj/zanjo ter za oba starša in tri manjše kuverte, tako da se je zagotovila anonimnost reševanja med družinskimi člani). Samo reševanje je udeležencem vzelo 10 do 15 min. Aplikacija je potekala od marca do maja 2007.

Rezultati

Tabela 1. Deskriptivne statistike PAQ.

	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mo</i>	<i>SD</i>	Min	Max	KS	<i>p</i>
permissivna vzgoja očeta	27,49	28	27	5,81	12	43	1,20	,063
avtoritarna vzgoja očeta	29,41	29	27	7,33	13	50	0,84	,474
avtoritativna vzgoja očeta	35,25	36	37	7,10	10	50	1,56	,015
permissivna vzgoja matere	28,31	29	30	6,31	13	46	1,28	,064
avtoritarna vzgoja matere	28,67	29	33	7,20	11	48	0,99	,272
avtoritativna vzgoja matere	37,06	38	34	6,52	11	50	1,40	,040

Opombe: Min – najmanjša vrednost, Max – največja vrednost, KS – Kolmogorov Smirnov test normalnosti.

Rezultati v tabeli 1 kažejo, da je tako pri očetih kot pri materah v največji meri zastopana avtoritativna, v najmanjši meri pa permissivna vzgoja. Test normalnosti distribucij je pokazal, da se tako permissivna kot avtoritativna vzgoja pri obeh starših normalno distribuira, medtem ko pri avtoritativni vzgoji tako pri očetih kot pri materi prevladuje višja izraženost. Permissivna vzgoja je pri materah zastopana v večji meri kot pri očetih, $t(337) = -3,56$, $p = ,000$, pri avtoritativni vzgoji pa so rezultati ravno obratni: pri očetih je zastopana v večji meri kot pri materah, $t(336) = 2,03$, $p = ,043$. Avtoritativna vzgoja je bolj izražena pri materah kot pri očetih; Wilcoxonov test ekvivalentnih parov: vsota pozitivnih rangov = 9689,5, vsota negativnih rangov = 22698,5, $Z = -5,56$, $p = ,000$.

Test normalnosti distribucije je pokazal, da pri obeh faktorjih navezanosti (anksioznosti in izogibanju) distribuciji pomembno odstopata od normalne, prevladujejo namreč nizki rezultati. Rezultati v tabeli 2 kažejo, da je anksioznost v večji meri izražena pri očetih kot pri materah (Wilcoxonov test ekvivalentnih parov:

Tabela 2. Deskriptivne statistike za navezanost staršev.

	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>Mo</i>	<i>SD</i>	Min	Max	KS	<i>p</i>
Anksioznost očeta	2,48	2,28	1,00	,98	1,00	5,44	1,56	,015
Izogibanje očeta	2,46	2,44	1,33	1,07	1,00	7,00	1,39	,042
Anksioznost matere	2,36	2,11	2,11	,956	1,00	5,89	2,18	,000
Izogibanje matere	2,32	2,11	1,33	1,01	1,00	6,22	1,83	,002

Opombe: Min – najmanjša vrednost, Max – največja vrednost, KS – Kolmogorov Smirnov test normalnosti.

vsota pozitivnih rangov = 15404, vsota negativnih rangov = 9573, $Z = -3,024$, $p = ,002$), enako pa velja tudi za izogibanje (Wilcoxonov test ekvivalentnih parov: vsota pozitivnih rangov = 15124, vsota negativnih rangov = 9187, $Z = -3,142$, $p = ,002$). Pri obeh starših je v večji meri izražena anksioznost kot izogibanje.

Tabela 3. Spearmanovi koeficienti korelacije med vzgojnim stilom in navezanostjo pri očetu.

	AVS	DVS	A	IZ
PVS	,032	,063	,007	,026
AVS		-,147**	,171**	,009
DVS			-,270**	-,270**
A				,740**

Opombe: PVS – permissivni vzgojni stil, AVS – avtoritarni vzgojni stil, DVS – avtoritativni, demokratični vzgojni stil, A – anksioznost, IZ – izogibanje.

** $p < ,01$.

Tabela 3 kaže korelacije med vzgojnimi stili in faktorjema navezanosti. Avtoritarni vzgojni stil se pomembno negativno povezuje z avtoritativnim vzgojnim stilom. Poleg tega se faktor anksioznosti pri očetih pomembno pozitivno povezuje z avtoritarno vzgojo. Avtoritativni vzgojni stil se pomembno negativno povezuje tako s faktorjem anksioznosti kot s faktorjem izogibanja pri očetih. Anksioznost ter izogibanje se pri očetih pomembno povezujeta.

Tabela 4. Spearmanovi koeficienti korelacije med vzgojnim stilom in navezanostjo pri materi.

	AVS	DVS	A	IZ
PVS	,097	-,032	-,020	,032
AVS		,055	,113	,084
DVS			-,145*	-,162**
A				,703**

Opombe: PVS – permissivni vzgojni stil, AVS – avtoritarni vzgojni stil, DVS – avtoritativni, demokratični vzgojni stil, A – anksioznost, IZ – izogibanje.

* $p < ,05$. ** $p < ,01$.

V tabeli 4 vidimo, da je avtoritativni vzgojni stil pomembno negativno povezan z anksioznostjo in izogibanjem matere. Anksioznost in izogibanje sta pomembno pozitivno povezana.

Razprava

V naši raziskavi smo se osredotočili na povezanost kvalitete partnerskega odnosa med staršema, ki smo ga ugotavljali z dimenzionalno izraženostjo anksioznosti in izogibanja kot glavnima faktorjema navezanosti v odraslosti, s stilom vzgoje otrok pri istem vzorcu staršev. Predvidevali smo, da bodo starši, ki imajo v partnerskem odnosu nizko izraženo anksioznost in izogibanje, svoje otroke vzgajali v večji meri avtoritativno (z veliko topline, sprejemanja, čustvene bližine, jasnih omejitev) (Levy idr., 1998; Žuvela, 2004). Poleg tega smo predvidevali tudi, da bodo starši, katerih odnos je poln anksionosti, ki se odraža kot dvom vase, strah pred zapuščenostjo in nezaupenje drugemu, do svojih otrok bolj čustveno hladni, pretirano kritični in zahtevni (vzgajali jih bodo predvsem avtoritarno) (Muris idr., 2000; Muris idr., 2003).

Rezultati raziskave so pokazali, da v omenjenem vzorcu prevladujejo starši, ki imajo oba faktorja navezanosti – tako anksioznost kot izogibanje nizko izražena. Povprečni rezultati pri obeh faktorjih se gibajo okrog 33 do 35 % vseh možnih točk. Rezultati izraženosti tako anksioznosti kot izogibanja v partnerskem odnosu so dokaj nizki tudi če jih primerjamo z normativnimi vrednostmi drugih raziskav (Fralely, 2003; Keklik, 2004). V določeni meri lahko rezultate razložimo z visokim usipom zajetega vzorca (vrnjenih je bilo je 29 % vprašalnikov) ter s tem s selekcioniranim delom populacije staršev osnovnošolskih otrok. Glede na višje rezultate izraženosti anksioznosti in izogibanja v medsebojnem odnosu dveh odraslih v raziskavah različnih avtorjev (Keklik, 2004; Kelley, Cash, Grant, Miles in Santos, 2004; Santa-Maria, 2003) bi lahko rekli, da imajo starši v večini našega vzorca varen odnos, pozitiven odnos do sebe in tudi do svojega partnerja. Sama klasifikacija udeležencev v varno oz. nevarno navezane temelji na visoki oz. nizki izraženosti obeh faktorjev (nizko izražena anksioznost ($M < 4$) in izogibanje ($M < 4$) pomeni varno navezanega posameznika (Santa-Maria, 2003)).

Faktor anksioznosti je pri moških in pri ženskah bolj izražen kot faktor izogibanja, medtem ko se same razlike med njima pri naši raziskavi niso pokazale kot pomembne. Raziskave avtorjev (Fralely, 2003; Fralely idr., 2000; Keklik, 2004; Kelley idr., 2004; Santa-Maria, 2003) so potrdile pomembno višje izražen faktor anksioznosti v primerjavi s faktorjem izogibanja. Anksioznost se odraža tudi kot strah pred zapuščenostjo, kar lahko povežemo z večjim dvomom vase ter v svojo kompetentnost, medtem ko se izraženost izogibanja kaže kot negativno mnenje o drugem ter s tem odpor do bližine in odvisnosti. Faktor izogibanja se bolj kot faktor anksioznosti odraža v vedenju posameznika, medtem ko se anksioznost realizira

predvsem v regulaciji emocij (Tomec, 2005). Starši se tako večkrat znotraj odnosa počutijo tesnobno, dvomijo vase, medtem ko svojo tesnobo z vedenjem manj pogosto pokažejo.

Nadalje so rezultati pokazali tudi, da je tako faktor anksioznosti kot faktor izogibanja pomembno više izražen pri očetih kot pri materah. Sklepali bi lahko, da kljub sorazmerno nizki izraženosti obeh faktorjev navezanosti pri starših, očetje v večji meri dvomijo vase kot matere, se v čustveno napetih situacijah v večji meri izogibajo, teže kontrolirajo svoja emocionalna stanja ter se partnerju teže razkrijejo in čustveno odprejo kot matere. Raziskave si glede same izraženosti anksioznosti in izogibanja niso enotne. Keklik (2004) dokazuje, da imajo moški pomembno više izražen faktor izogibanja kot ženske, medtem ko je situacija pri anksioznosti ravno obratna. Fraley (2003) meni, da imajo tako moški kot ženske v enaki meri izražen faktor anksioznosti, razlike pa nastajajo pri faktorju izogibanja, ki je pri obeh spolih izražen v manjši meri kot anksioznost, pri moških v primerjavi z ženskami je še pomembno nižji. Omeniti moramo tudi, da gre pri izraženosti anksioznosti in izogibanja v partnerskem odnosu lahko tudi za razlike v temperamentnih značilnostih udeležencev obeh spolov oz. drugih osebnostnih lastnosti, ki se lahko povezujejo z izraženostjo anksioznosti in izogibanja. Le-teh, v večji meri genetsko določenih komponent delovanja posameznika, v raziskavi nismo preverjali.

Sama izraženost tako anksioznosti kot izogibanja se lahko odraža tudi v kvaliteti zakonskega odnosa, ki predstavlja enega izmed pomembnih gibal celotne družine in vsakega posameznika v njej. Partnerski odnos je zrel in se lahko razvija v primeru, ko si partnerja drug pred drugim dovolita biti ranljiva, pokazati svoje šibkosti in slabosti ter ustvarita med seboj varen odnos, poln spoštovanja in odrasle medsebojne pomoči, kar imenujemo varna navezanost. Pri partnerjih, ki se ranljivosti bojijo, se vzpostavi močan strah pred intimnostjo, kar pomeni, da sta partnerja nesposobna odgovoriti na čustvene potrebe samega sebe, drugega in predvsem na potrebe njunih otrok (Kompan Erzar, 2003). Pomanjkanje varnosti se v partnerskih odnosih kaže kot konstantna konfliktnost, napetost, ki se ne razvije v odprt konflikt oz. v dinamiko zahteva-umik (Gostečnik, 2001). Čeprav naj bi starša imela v družini različne vloge, oče bolj instrumentalno, mati bolj ekspresivno (Lacković Grgin, 1981), pa je čustvena dostopnost in odprtost drug drugemu ena izmed pomembnih komponent kvalitetnega partnerskega odnosa in zrelega starševstva. Rezultati v naši raziskavi so pokazali nizko izraženo anksioznost in izogibanje v partnerskem odnosu, kar nakazuje na zrele ter zadovoljujoče partnerske odnose. Kljub temu pa je potrebno opozoriti, da se pri primerjavi očetov z materami pokaže, da so očetje tisti, ki teže kot matere kontrolirajo svoja emocionalna stanja, se čustveno odprejo na partnerja oz. svoje stiske delijo s partnerjem (faktor izogibanja v večji meri izražen kot pri materah) ter v večji meri kot matere dvomijo vase, v partnerjevo zvestobo ter v kvaliteto partnerstva kot takega (više izražena anksioznost). Na tej točki bi se bilo potrebno dotakniti tudi možnih širših kulturnih in socioloških dejavnikov, ki imajo lahko pomemben doprinos k starševskemu doživljanju samega sebe, partnerskega

odnosa in splošnega doživljanja svoje družine. Ravno tako kontrola posameznikovega emocionalnega stanja ni zgolj odraz izraženega faktorja izogibanja v partnerskem odnosu, temveč tudi osebne čvrstosti, doživljanja stresa in čustvene stabilnosti. Dvom vase, v partnerjevo zvestobo in kvaliteto partnerstva pa poleg anksioznosti v partnerskem odnosu definirajo tudi drugi osebni dejavniki, posameznikova samopodoba ter samospoštovanje (Tomec, 2005).

Višja izraženost anksioznosti ter izogibanja do partnerja se pomembno bolj odraža v vzgojnem stilu očetov v primerjavi z vzgojnim stilom matere, saj varno navezani starši lahko ob otroku razmišljajo o svojih afektivnih izkušnjah, otroka spodbujajo, da se sam sooča s svojimi emocijami ter rešuje stresne situacije (Bowlby, 1982). Raziskave so pokazale, da se doživljanje anksioznosti staršev močno povezuje z disciplino ter predvsem s psihološko kontrolo v njunem vzgojnem stilu (ki je v teh primerih večinoma avtoritaren) (Koch, 2006). Avtoritarni vzgojni stil se je pokazal kot pomemben mediator med doživljanjem anksioznosti matere, ki se prenaša na samo doživljanje anksioznosti pri otroku. V naši raziskavi se je pokazalo, da so očetje v partnerskem odnosu počutijo manj varne kot matere (višja anksioznost ter izogibanje), ta manjša varnost v odnosu pa se povezuje tudi z večjo zastopanostjo avtoritarne vzgoje pri očetih. Razlike med spoloma so pomembne, vendar sta oba faktorja še vedno dokaj nizko izražena, kar lahko nakazuje na varne partnerske odnose teh staršev. Poleg tega bi bilo potrebno raziskati tudi druge lastnosti očetov v primerjavi z materami, ki se povezujejo z večjo avtoritarnostjo očetov. Višja avtoritarnost staršev se kaže v njihovem prepričanju, da bodo otroci popolnoma odprti za njihovo vodenje (Baumrind, 1971). Ti starši se redko vpletajo v otrokove dejavnosti, zahtevajo pa ubogljivost, strogo uveljavljajo svojo avtoriteto, so si s svojimi otroci manj blizu ter se z njimi manj odkrito pogovarjajo. Prevelika kontrola tako otroku onemogoči razvoj avtonomije in občutka za lastno iniciativo in celo identiteto (Firestone, 1990). Povprečni rezultati izraženosti avtoritarne vzgoje pri očetih se tako gibljejo okrog 60 % vseh možnih točk (pri materah le 57 % vseh možnih točk). Rezultati naše raziskave potrjujejo povezanost med avtoritarnostjo vzgoje ter doživljanjem anksioznosti očetov, vendar poleg doživljanja anksioznosti v partnerstvu moramo omeniti tudi druge dejavnike, ki lahko pomembno pripomorejo k avtoritarni vzgoji otrok (socioekonomski status staršev, kulturne značilnosti okolja, kjer so starši rojeni, starosti staršev ter predvsem različne osebne lastnosti staršev ter tudi otrok). Sama povezanost avtoritarnosti staršev (očetov) ter doživljanja anksioznosti v partnersvu se je izkazala kot pomembna, tako lahko potrdimo 2. hipotezo. Strah pred nekompetentnostjo, zapuščenostjo, dvom vase (faktor anksioznosti) je pri očetih dovolj velik, da skupaj z drugimi dejavniki, ki niso domet naše raziskave, pomembno prispeva k strogosti, disciplini in čustveni hladnosti (avtoritarnosti) pri vzgoji otrok.

Pomen očeta pri vzgoji otrok se kaže na različnih področjih otrokovega razvoja, predvsem v socialni in kognitivni kompetentnosti otrok (Lamb, 1997). Raziskave kažejo, da so očetje v manjši meri vključeni v vzgojo otrok kot matere, kar negativno vpliva na občutek varnosti in samozavesti pri mladostnikih (Williams in Kelly,

2005). Različni avtorji navajajo, da je avtoritarna vzgoja v večji meri značilna za očete (Klein, O'Bryant in Hopkins, 1996) predvsem v odnosu do sinov, medtem ko je za matere v večji meri značilna tako permissivna kot avtoritativna vzgoja. Podobne rezultate smo dobili tudi v naši raziskavi, kjer se je izkazalo, da pri starših v največji meri prevladuje avtoritativna vzgoja, ki je bolj značilna za matere kot za očete, sledi ji avtoritarna vzgoja, ki se bolj odraža pri očetovi vzgoji in na koncu permissivna vzgoja, ki je zopet bolj značilna za matere. Razlike v izraženosti posameznega vzgojnega stila niso velike, vendar glede na spol starša pomembne. Tudi različne internacionalne študije v Kanadi in v Avstraliji (Russell, Hart, Robinson in Olsen, 2003) kažejo, da očetje v večji meri vzgajajo svoje otroke avtoritarno, medtem ko je za matere bolj značilen avtoritativni vzgojni stil (Panster, 2004). Naši rezultati so pokazali, da se permissivnost očeta povezuje tako s permissivnostjo kot z avtoritarnostjo matere, podobno se tudi avtoritarnost očeta povezuje tako s permissivnostjo kot z avtoritarnostjo matere, medtem pa se avtoritativnost očeta povezuje le z avtoritativnostjo matere. Iz rezultatov je mogoče sklepati, da se avtoritativni starši med seboj bolj dopolnjujejo v vzgojnem stilu otrok (avtoritativnost očeta se močno povezuje z avtoritativnostjo matere), medtem ko si v ostalih dveh vzgojnih stilih nista nujno konsistentna. Konsistentnost vzgojnih stilov se pri prevladujočih avtoritativnih starših verjetno kaže tudi v zadovoljstvu v partnerskem odnosu, ustrezni strategiji soočanja s konflikti, nekaterih demografskih in osebnostnih lastnostih obeh staršev (Lacković Grgin, 1981).

Pri obeh starših je avtoritativna vzgoja izražena v nekoliko večji meri kot avtoritarna ter permissivna vzgoja, kar se kaže tudi v nizki izraženosti anksioznosti in izogibanja staršev v njihovih partnerskih odnosih. Čustveno zrela starša lahko v razkolu med partnersko in starševsko vlogo, med enakovrednim medsebojnim odnosom in odnosom brezpogojne ljubezni do otroka nudita prostor otroku, da se ob njima razvija, raste in gradi svojo identiteto. Takšna starša, ki si v tolikšni meri pustita biti ranljiva, da drug drugega ne krivita za svojo nemoč in nesposobnost, se ne posnemata, ampak podpirata pri razvoju vsak svoje starševske drže, lahko otroka vzgajata po principih avtoritativne vzgoje (Kompan Erzar, 2003). Poleg nizke izraženosti faktorja anksioznosti in izogibanja pri avtoritativnih starših bi bilo potrebno preveriti tudi druge značilnosti staršev, ki bi se povezovale s stilom vzgoje njihovih otrok (starost staršev, število otrok v družini, izobrazbo staršev ...) (Lacković Grgin, 1981). Poudariti moramo tudi pomen osebnostnih dejavnikov otrok, njihovih stališč, izgrajenost identitete ter strogost kriterija, na podlagi katerega so ocenjevali vzgojo svojih staršev. Tudi prvo hipotezo o pomembni povezanosti varnega dnosa med staršema in avtoritativne vzgoje njihovih otrok smo potrdili. Rezultate bi lahko dodatno osvetlili tudi s stanom staršev, saj so udeleženci, ki so sodelovali v raziskavi, v večini poročeni in imajo verjetno bolj pozitivne odnose v zakonu kot posamezniki, ki otroke vzgajajo sami oz. so zakon razdrli. Avtoritativni starši imajo tudi višjo samopodobo ter si bolj zaupajo kot starši, ki otroke vzgajajo avtoritarno (Aunola, Nurmi, Onatsu-Arvilommi in Pulkkinen, 1999). Tako pri očetu kot pri

materi, za katera je značilen avtoritativni vzgojni stil, se kaže pomembna povezanost nizke izraženosti anksioznosti in izogibanja v odnosu (tabeli 3 in 4). V primerjavi z očetmi je avtoritativni vzgojni stil v večji meri prevladoval pri materah, kar se ujema z raziskavami večih avtorjev (Klein idr., 1996; Panster, 2004; Russell idr., 2003).

Nasprotno rezultate kot pri avtoritarni vzgoji smo dobili pri permisivnem vzgojnem stilu, ki je bil v naši raziskavi pomembno značilnejši za matere (povprečna izraženost permisivnosti pri materah je dosegla 57 % vseh možnih točk, pri očetih pa 55 % vseh možnih točk). Podobno kot pri avtoritarnih starših gre tudi pri permisivnih starših za posameznike, ki otroku ne nudijo ustrezne ravni spremljanja ter discipliniranja, ki sta dve glavni komponenti starševstva. Pretirano nizka raven kontrole s strani staršev otroka lahko prisili k izstopajočemu, celo delikventnemu vedenju z željo, da bo našel nekoga, ki bo otroku postavil mejo ter s tem dal občutek varnosti (Firestone, 1990). Ta nezmožnost postaviti otroku mejo lahko izvira iz prepričanja, da se otroku z mejami ne sme omejevati osebne svobode oz. iz strahu pred lastno nekompetentnostjo ter dvomom v svoje starševstvo (ki se izraža tudi kot višja anksioznost in izogibanje v partnerskem odnosu). Omeniti moramo, da v naši raziskavi permisivnega vzgojnega stila nismo naknadno kategorizirali v zanemarjujočega (z nizko oporo in nizko kontrolo) ter popustljivega (veliko opore in nizke kontrolo), kar nam otežuje zaključevanje o lastnostih staršev otrok, vzgajanih v permisivnem vzgojnem stilu. Tako pri permisivnem kot tudi pri avtoritarnem vzgojnem stilu govorimo o starših, ki verjetno od svojih staršev niso dobili ustreznega dovoljenja odrasti, imajo manj zaupanja vase ter lahko zato nudijo manj opore in meja za ustrezno oblikovanje identitete otrokom (Kompan Erzar, 2006). Starši z nizkim samospoštovanjem bodo svoj dvom o sebi in o svoji vrednosti ter kompetentnosti lahko prenašali tudi v partnerski in kasneje družinski odnos. Partnerju bodo manj zaupali, z njim bodo manipulirali na različne načine ter si utrjevali prepričanje o krutem svetu in o ljudeh, ki niso vredni zaupanja. Pogosto je namreč lahko njihov odnos do otrok prežet s pretirano strogostjo, zahtevami po uspehu, pokornostjo ter pričakovanji, da jim bodo otroci s svojimi uspehi dali občutek vrednosti, ki ga niso dobili od svojih staršev (otroke bodo vzgajali avtoritarno). Po drugi strani pa bodo lahko ravno tako s prepričanjem o nepredvidljivosti in nevarnosti sveta do svojih otrok pretirano zaščitniški (Humphreys, 2002). Raziskave kažejo, da so otroci, ki so jih očetje vzgajali avtoritarno (nizko sprejemne, zanemarjanje), matere pa so bile do njih pretirano zaščitniške (permisivno, popustljivo vzgajanje otroka) v odraslosti izražali visoko mero anksioznosti in prestrašenosti, kar pomeni anksiozno navezanost s svojim partnerjem (Rosenberg, 2004).

Vzgojni stili staršev se med seboj različno povezujejo. Avtoritarnost in avtoritativnost vzgojnega stila se pri očetih negativno povezujeta, medtem ko se pri materah povezava med omenjenima vzgojnima stiloma ni pokazala kot pomembna. Rezultat lahko povežemo z anksioznostjo znotraj partnerskega odnosa pri očetih, z nižjim samospoštovanjem očetov, z nižjo vključenostjo očetov v vzgojo, z osebnostnimi lastnostmi očetov ter tudi z drugimi demografskimi in ekonomskimi vplivi na

doživljanje očetovstva pri naših udeležencih (Amato, 1998; Muris idr., 2000). Avtor Rholes in sodelavci (2006), ki se je natančneje posvetil navezanosti ter vzgoji očetov, je pokazal, da se izogibajoča ter preokupirana navezanost (visoka izraženost faktorja anksioznosti v odnosu) pri očetih povezuje s strahom pri vzgoji otrok, z občutki nekompetentnosti ter stroge discipline (kar se odraža v avtoritarni vzgoji očeta).

Zaključki

V raziskavi smo podrobneje osvetlili samo povezanost kvalitete partnerskega odnosa med staršema, katerih otrok obiskuje deveti razred osnovne šole, z njunim vzgojnim stilom. Ogledali smo si enega izmed pomembnih kriterijev kvalitete odnosa med staršema, njuno navezanost drug na drugega. Rezultati raziskave so pokazali, da je večina staršev v vzorcu 355 udeleženi družin svoj odnos doživlja kot varen, saj je bila izraženost anksioznosti in izogibanja v odnosu nizka.

Zastopanost vzgojnih stilov pri obeh starših nam pokaže na prevladujoč avtoritativni vzgojni stil. V naši raziskavi se je avtoritativnost staršev povezovala z nizko izraženostjo anksioznosti in izogibanja v partnerskem odnosu staršev.

Razlike med obema faktorjema navezanosti sta pomembno nižje izražena pri materah (odnos doživljajo kot bolj varen v primerjavi z očetmi). Primerjava staršev glede na vzgojni stil, ki ga uporabljata pri vzgoji 14- oz. 15-letnega mladostnika/ce kaže, da matere v večji meri kot očetje uporabljajo avtoritativni vzgojni stil, kar pomeni, da svojega mladotnika/co vzgajajo z veliko spodbude, topline ter zdravih omejitev. Podobno kot avtoritativni vzgojni stil je tudi permisivni vzgojni stil v večji meri zastopan pri materah kot pri očetih. Nasprotno pa se je pokazalo pri avtoritarnem vzgojnem stilu, ki se je pokazal kot pomembno značilnejši za očete. Rezultat zastopanosti avtoritarne vzgoje se v naši raziskavi ter tudi v raziskavah drugih avtorjev pomembno povezuje tudi z očetovo višjo izraženostjo anksioznosti v partnerskem odnosu.

Raziskava razkriva pomembne implikacije tako za starše kot za mlade odrasle, ki se odločajo za starševstvo. Varen odnos poleg drugih pomembnih lastnosti staršev (osebne lastnosti, temperamenta, demografskih značilnosti ...) pomembno pripomore k avtoritativnosti vzgoje, ki otroku v največji meri onemogočajo zdrav osebnostni, emocionalni ter socialni razvoj. Starše in posameznike v partnerskem odnosu skušamo z raziskavo spodbuditi, da v večji meri gradijo na zaupanju, iskrenosti, ranljivosti drug pred drugim; poleg tega želimo različnim profilom strokovnjakov, ki se ukvarjajo s pomočjo ljudem v stiski, pokazati, kako pomembno je pomagati staršem, da razvijejo varen odnos in izboljšajo svoje samospoštovanje, da bodo lahko vzgajali otroke z dovolj spodbude, topline, sprejemanja ter zdravih omejitev.

Sama raziskava osvetljuje pomen doživljanja partnerskega odnosa, ki se posledično lahko odraža tudi v starševstvu ter s tem tudi v družinski klimi nasploh. Osredotočiti se moramo tudi na nekatere omejitve raziskave, ki nas opozorijo, da se pri

zaključevanju na podlagi rezultatov ne smemo preveč pre nagliti. Kot prvo bi omenili predvsem selektivnost vzorca, saj omenjeni rezultati predstavljajo le 29 % celotnega zajetega vzorca. Pri samih rezultatih gre omeniti tudi, da je velika večina udeležencev v zakonskem stanu, kar se verjetno pomembno odraža v večji meri pozitivne izkušnje partnerstva kot v primeru, če bi bili udeleženci pretežno starši samohranilci oz. ločeni. Tudi metodologija zbiranja podatkov (reševanje vprašalnikov doma) je v določeni meri lahko povzročila pomembne interakcije med rezultati staršev ter tudi njihovih otrok. Tudi napakam zaradi podajanja socialno zaželenih odgovorov se nismo mogli povsem izogniti. Kot tretjo pomanjkljivost bi lahko omenili izkrivljenost predstave o vzgoji s strani otrok bodisi zaradi trenutnega razpoloženja pri reševanju, zaradi strahu pred podajanjem realnih odgovorov oz. zaradi drugih neprimernih družinskih situacij. Tudi samo permisivno starševstvo nismo natančneje opredelili kot zanemarjanje in popustljivost, kar bi nam povedalo več o navezanosti staršev ter družinski klimi naših udeležencev. Omeniti moramo tudi, da so se povezave med navezanostjo staršev ter njihovo vzgojo pokazale kot pomembne, vendar kljub temu dokaj nizke. Zato bi za natančnejše zaključke o pomembnosti partnerske navezanosti in družinske klime pri vzgoji otrok potrebovali tudi množico drugih lastnosti tako staršev kot otrok (prirojene osebnostne lastnosti staršev, kulturno ozadje družine, več demografskih in ekonomskih podatkov, stališča in vrednote družine ...).

Literatura

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. in Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Amato, P. R. (1998). *More than money? Men's contributions to their children's life*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Aunola, K., Nurmi, J.-E., Onatsu-Arvilommi, T. in Pulkkinen, L. (1999). The role of parents' self-esteem, mastery-orientation and social background in their parenting styles. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40(4), 307–317.
- Barber, B. K. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development*, 67(6), 3296–3319.
- Barnes, G. (1984). Adolescent alcohol abuse and other problem behaviours: Their relationships and common parental influences. *Journal of Youth and Adolescence*, 13, 329–348.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147–178.
- Bartholomew, K. (1993). From Childhood to Adult Relationships: Attachment Theory and Research. V S. Duck (ur.), *Learning about Relationships: Understanding Relationship Processes* (str. 30–62). Newburg Park: Sage Publication.
- Bartholomew, K. in Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Bartholomew, K. in Shaver, P. (1998). *Methods of assessing adult attachment - do they converge?* New York: Guilford Press.

- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph, Part 2*, 4(1), 1–103.
- Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 45(4), 405–414.
- Belsky, J. (1997). Attachment, mating and parenting. An Evolutionary interpretation. *Human Nature*, 8(4), 361–381.
- Belsky, J. in Cassidy, J. (1994). *Attachment: Theory and evidence*. Oxford, England: Blackwell.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2: Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1975). Attachment theory, separation, anxiety, and mourning. V D. A. Hamburg in H. K. H. Brodie (ur.), *American handbook of psychiatry, Volume VI: New psychiatric frontiers* (str. 292–309). New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678.
- Brennan, K. A., Clark, C. L. in Shaver, P. R. (1998). *Self-report measurement of adult attachment*. New York: Guilford Press.
- Brennan, K. A. in Shaver, P. R. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(3), 267–283.
- Buri, J. R. (1989). Self-esteem and appraisals of parental behavior. *Journal of Adolescent Research*, 4(1), 33–49.
- Buri, J. R. (1991). Parental authority questionnaire. *Journal of personality assessment*, 57(1), 110–119.
- Coloroso, B. (1996). *Otroci so tega vredni : notranja disciplina - največ, kar lahko damo otroku [Kids are worth it! Giving your child the gift of inner disciplin]*. Ljubljana: Tangram.
- Crowell, J. A. in Treboux, D. (1995). A review of adult attachment measures: Implications for theory and research. *Social Development*, 4, 294–327.
- de Knop, P. (1992). Sports clubs invest in youth: on the way to a sound youth sport policy. *Kinesiology*, 14(3), 6–11.
- Diehl, M., Elnick, A. B., Bourbeau, L. S. in Labouvie-Vief, G. (1998). Adult attachment styles: their relations to familycontact and personality. *Journal of personality and social psychology*, 15, 371–393.
- Dornbusch, S. M., Ritter, P. L., Leiderman, P. H., Roberts, D. F. in Fraleigh, M. J. (1987). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development*, 58, 1244–1257.
- Erdman, P. in Caffery, T. (2003). *Attachment and family systems: Conceptual, empirical, and therapeutic relatedness*. New York, NY: Brunner-Routledge.
- Finkel, D. in Matheny, A. P. (2000). Genetic and environmental influences on a measure of infant attachment security. *Twin Research*, 3, 242–250.
- Firestone, R. W. (1990). *Compassionate child-rearing*. New York: Plenum Press.
- Firestone, R. W. in Catlett, J. (1999). *Fear of intimacy*. Washington: APA.
- Fontana, D. (1995). *Rasti z otrokom [To grow with a Child]*. Ljubljana: Geneš.
- Fraley, C. R. (2003). *Information on the Experiences in Close Relationships – Revised*

- (ECR-R): *Adult Attachment Questionnaire [Elektronska verzija]*. Pridobljeno 1.6.2008 s <http://tigger.uic.edu/%7Efraley/measures/ecrr.htm>.
- Fraley, C. R. in Waller, N. G. (1998). Adult attachment patterns: A test of the typological model. V J. A. Simpson in W. S. Rholes (ur.), *Attachment theory and close relationships* (str. 77–114). New York, NY: Guilford Press.
- Fraley, C. R., Waller, N. G. in Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(2), 350–365.
- Gorenc, M. (2004). *Družinski vzgojni slogi ter učenčeva učna in socialna prilagojenost [Family parental styles and pupil's learning and social adaptation]*. Neobjavljena diplomska naloga [Unpublished B. Sc. thesis], Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Gostečnik, C. (2001). *Poskusiva znova [Let us try again]*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, C. (2004). *Relacijska družinska terapija [The Relational Family Therapy]*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gottlieb, G. (1997). *Synthesizing Nature-nurture: Prenatal roots of instinctive behavior*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Greenberger, E. in Chen, C. (1996). Perceived family relationships and depressed mood in early and late adolescence: A comparison of European and Asian Americans. *Developmental psychology*, 32, 707–716.
- Griffin, D. W. in Bartholomew, K. (1994). *The metaphysics of measurement: The case of adult attachment. (Vol. 5)*. London: Jessica Kingsley.
- Hazan, C. in Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524.
- Hazan, C. in Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1–22.
- Humphreys, T. (2002). *Otrok in samozavest: Kako doseči in utrditi samospoštovanje že v mladih letih [The Child and his self-confidence: How to achieve self-esteem from the young age]*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jurič, S. (2006). *Vzgojni stil kot dejavnik poklicnega odločanja [Parenting style as the factor of professional decision]*. Neobjavljena diplomska naloga [Unpublished B. Sc. thesis], Univerza v Ljubljani Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Keklik, I. (2004). *Relationships of attachment status and gender to personal meaning, depressiveness and trait-anxiety among college students*. Neobjavljena doktorska disertacija [Unpublished doctoral dissertation], Graduate School of the University of Florida, Florida.
- Kelley, M. L., Cash, T. F., Grant, A. R., Miles, D. L. in Santos, M. T. (2004). Parental alcoholism: Relationships to adult attachment in college women and men. *Addictive Behaviors*, 29, 1633–1636.
- Klein, H. A., O'Bryant, K. in Hopkins, H. R. (1996). Recalled parental authority style and self-perception in college men and women. *The Journal of genetic psychology*, 157(1), 5–17 (11 p.11/12).
- Koch, P. M. (2006). Paternal control: What do fathers contribute to anxious families? *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 66(9-B), 5101.

- Kompan Erzar, K. (2006). *Ljubezen umije spomin [Love cleanses the memory]*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut; Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Kompan Erzar, K. L. (2003). *Skrita moč družine [The secret power of the family]*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Lacković Grgin, K. (1981). *Roditeljski stil rukovođenja i socijalno ponašanje učenika [Parenting style and social behaviour of the pupils]*. Neobjavljena doktorska disertacija [Unpublished doctoral dissertation], Sveučilište u Zadru, Hrvatska.
- Lamb, M. E. (1997). *Fathers and child development: An introductory overview and guide*. New York: Wiley.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, I. in Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescent from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child development*, 62, 1049–1065.
- Levy, K. N., Blatt, S. J. in Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and parental representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 407–419.
- Lidz, C. S. (1983). Dynamic Assessment and the Preschool Child. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 1(1), 59–72.
- Maccoby, E. in Martin, J. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. V E. M. Hetherington (ur.), *Handbook of child psychology* (Vol. 4, str. 1–101). New York: Wiley.
- McGoldrick, M. (1988). *The Changing Family Life Cycle: A framework for Family Therapy*. New York: Gardner Press.
- Metsapelto, R. L., Pulkkinen, L. in Poikkeus, A. M. (2001). A search for parenting style: A cross-situational analysis of parental behaviour. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 127(2), 169–192.
- Muris, P., Meesters, C. M. G., Merckelbach, H. in Hülsmann, P. (2000). Worry in children is related to perceived parental rearing and attachment. *Behaviour Research and Therapy*, 38, 487–497.
- Muris, P., Meesters, C. M. G. in Van den Berg, S. (2003). Internalizing and externalizing problems as correlates of self-reported attachment style and perceived parental rearing in normal adolescent. *Journal of Child and Family Studies*, 12, 171–183.
- Paley, B., Conger, R. D. in Harold, G. (2000). Parents' affect, adolescent cognitive representations, and adolescent social development. *Journal of Marriage & the Family*, 62, 761–776.
- Panster, P. (2004). Relationship between parenting styles and adult levels of nonviolence. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 64(10-B), 5277.
- Pines, A. M. (1999). *Falling in love; Why we choose the Lovers we chose*. New York: Routledge.
- Plomin, R. (1994). Nature, nurture, and social development. *Social Development*, 3(1), 37–53.
- Poljšak Škraban, O. (2002). Mladostnik/ca v družini in medsebojno doživljanje družinskih članov [An adolescent in the family and the interacting experience of the family members]. *Socialna pedagogika*, 6(4), 369–394.
- Rholes, S. W., Simpson, J. A., Blakely, B. S., Lanigan, L. in Allen, E. A. (1997). Adult attachment styles, the desire to have children, and working models of parenthood.

- Journal of Personality*(65), 357–385.
- Rholes, W. S., Simpson, J. A. in Blakely, B. S. (1995). Adult attachment styles and mothers' relationships with their young children. *Personal Relationships*, 2, 35–54.
- Rholes, W. S., Simpson, J. A. in Friedman, M. (2006). Avoidant attachment and the experience of parenting. *Society for Personality and Social Psychology*, 32(3), 275–285.
- Rosenberg, I. D. (2004). Adults' attachment style, views of parents and reported childhood and current fearfulness. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 65(6-B), 3181.
- Russell, A., Hart, C., Robinson, C. in Olsen, S. (2003). Children's sociable and aggressive behaviour with peers: A comparison of the US and Australia, and contributions of temperament and parenting styles. *International Journal of Behavioral Development*, 27(1), 74–86.
- Santa-Maria, M. L. (2003). *Posttraumatic stress among Latin American immigrants: Implication for family separations and disruption of attachments*. Neobjavljeno poročilo institucije Department of Family and Child Sciences, Santa Fe Community College, Santa Fe, New Mexico.
- Shaver, P. R. in Clark, C. L. (1994). *The psychodynamics of adult romantic attachment*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Smetana, J. G. (1995). Parenting styles and conceptions of parental authority during adolescence. *Child development*, 66, 299–316.
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S. in Dornbusch, S. M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescent from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child development*, 64, 754–770.
- Stierlin, H. in Weber, G. (1989). *Unlocking the family door*. New York: Brunner/Mazel.
- Tomec, E. (2005). Navezanost v odraslosti [Adult attachment]. *Anthropos*, 1(4), 399–415.
- Trice, D. A. (2002). *First semester college student's email to parents: Frequency and content related to parenting style* [Elektronska verzija], 1–5. Pridobljeno 30.4.2008 s http://findarticles.com/p/articles/mi_m0FCR/is_3_36/ai_95356582.
- Williams, S. K. in Kelly, F. D. (2005). Relationships Among Involvement, Attachment, and Behavioral Problems in Adolescence: Examining Father's Influence. *Journal of Early Adolescence*, 25(2), 168–196.
- Zupančič, M. (2000). Adolescenca - prehod med otroštvom in odraslostjo [Adolescence - the bridge between childhood and adulthood]. *Panika*, 5(1), 2–6.
- Žuvela, B. (2004). Affective bonding of adolescents in partner relationships. *Facta Universitatis: Philosophy, Sociology and Psychology*, 3(1), 83–97.

Prispelo/Received: 09.06.2008

Sprejeto/Accepted: 23.03.2009